

KÂTİBİNİN GÖZÜNDEN SULTAN BAYBARS

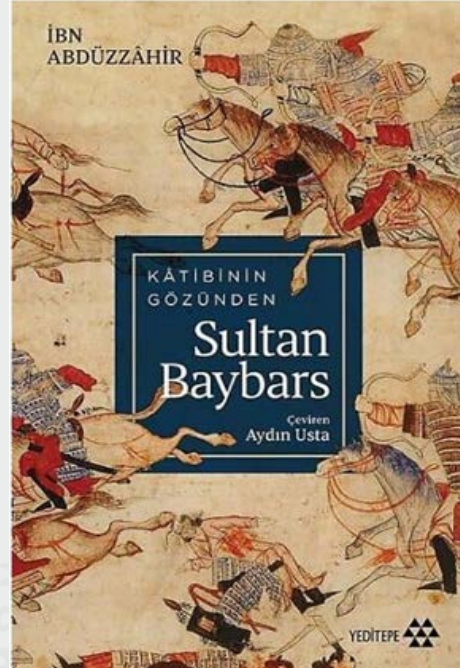
İbn Abdüzzâhir (2021), *Kâtibinin Gözünden Sultan Baybars*, Çev. Aydın USTA, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, ISBN: 978-625-770525-7, I. Baskı, 360 s.

*Yunus Emre AYDIN **

Olayları tarihî bir şahsın merkezinde inceleyen ve aktaran biyografik (sîret) eserler tarih araştırmalarının en önemli kaynaklarıdır. Erken Memlûkler dönemi müelliflerinden Muhyiddîn b. Abdüzzâhir de bahse konu dönem için biyografi yazımı konusunda ün yapmış tarihçiler arasında gelmektedir. Müellifin Memlûkler tarihinin ilk dönemlerine ışık tutan üç önemli biyografisi mevcut olup bunlardan ilki yapılan tanıtıma mevzu olan ve Memlûk sultanı I. Baybars için yazılan *er-Ravzu'z-Zâhir fî Sîreti el-Melik ez-Zâhir* adlı eseridir. Sultan Kalâvûn için kaleme aldığı *Teşrifü'l-Eyyâm ve'l-Usûr fî Sîreti Melik el-Mansûr* ve el-Melik el-Eşref Halil için yazdığı *el-Eltâfü'l-Hafîyye mine's-Sîreti's-Şerîfeti's-Sultâniyye el-Melikiyyeti'l-Eşrefiyye* ise müellifin Memlûkler dönemine ait diğer biyografik eserleridir.

İbn Abdüzzâhir'in dilimize çevrilen eseri *er-Ravzu'z-Zâhir fî Sîreti el-Melik ez-Zâhir*, İzzeddîn b. Şeddâd'ın tüm bölümleri günümüze ulaşmayan eseri *Târîhu'l-Melik ez-Zâhir (Sîretü'l-Melik ez-Zâhir)* ve Şâfi'î b. Ali'nin *Hüsni'l-Menâkıbi's-Sirriyyeti'l-Münteze'a mine's-Sîreti'z-Zâhiriyye* adlı eseri, Sultan Baybars ve dönemi üzerine hem Memlûk dönemi tarihçileri hem de modern araştırmacılar için başlıca başvuru kaynakları olmuştur. Tanıtımını yaptığımız eser ise en kapsamlı ve tafsilatlı bilgileri sunmasından dolayı aralarında mümtaz bir yere sahiptir.

İbn Abdüzzâhir'in 1223-1293 yılları arasına denk gelen yaşamı, Müslüman-Haçlı, Müslüman-Moğol mücadelelerinin yoğun bir şekilde cereyan ettiği, Eyyûbîlerin zayıfladığı ve nihayetinde yıkılarak yerine Memlûkler Devleti'nin kurulup güçlendiği bir döneme tekabül etmektedir. Böylesine canlı bir dönemde yaşayan ve çağdaşı olduğu olayları aktaran müellifin eserinin ehemmiyetinin fazla olması doğal bir durumdur. Ancak İbn Abdüzzâhir'in olaylara çağdaş bir tarihçi olmasının yanında devlet kademelerinde yüksek görevlerde bulunması, yönetime yakın olması gibi sebepler, onun ve eserlerinin önemini daha da arttıran etkenler olmuştur. Aldığı eğitim sayesinde çok yönlü bir âlim olduğu bilinen ve nisbelerinden kadılık da yaptığı anlaşılın İbn Abdüzzâhir asıl ününü kitâbet-inşa alanında yapmıştır. Memlûklerin ilk dönemlerinde Dîvânü'l-İnşâ'da görevlendirilmiş ve Sultan Baybars döneminde ise bu kurumun

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, yunusemre.aydin@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2111-4018 Erzurum / TÜRKİYE

başına getirilmiştir. İbn Abdüzzâhir yürütmekte olduğu bu görevle devletler arası yazışmaları, anlaşmaları yakından görmüş, kendi yazdığı bazı evrakları da eserine birinci elden eklemiştir¹. Bu konuda yine kendisi eserinde:

“Bu naçiz memlûk olayları seferde ve hizada bir yerden işitmeyip kendi bizzat görmüş; gizli sırlar ve iyi işlerin tafsilatına muttali olmuştu. Bu hikâyeyi toplamak için el-Hızânetü'l-Ma'mûre'de hizmet ettim” demektedir (s. 22).

Öte yandan İbn Abdüzzâhir'in, Sultan Baybars ile yakın olması da eserin önemini arttırmaktadır. Zira sultanın çoğu seferinde ve seyahatlarında yanında bulunan müellif, eserinin muhtelif yerlerinde bazı bilgilerin kendisine bizzat sultan tarafından söylendiğini bildirmektedir.

Alışlagelmiş bir şekilde ortaçağda yazılan biyografi eserlerinin genelinde amaç yazılan kişiyi yüceltmektir. İbn Abdüzzâhir de bu çizgide gidip Sultan Baybars'ı yüceltmek ve sultan vefat etse dahi hikâyesinin dünyada baki olması için böyle bir biyografi kale almıştır. Müellif, kitabını yazış amacını şöyle aktarmaktadır:

Şüphesiz sîret (biyografi) ülkelerin süsü ve bir ayna olduğundan onda eski hükümdarların ahvali görülür. Söz ve eylemlerde yaptıkları iyi ya da kötü işlere tanıklık edilir. İnsanlar zamanın nasıl geçtiğini, nelerin başarıldığı; yine zamanın hayır ile şerden neyi getirdiğini görürler. İşte bu yüzden hiçbir devlet, tarihini yazan ve izlerini sayfalarında koruyan bir tarihçi olmadan asla olamaz... Ancak yüce meleklerin yazmış olmasına karşın bunların zamanın akışına uygun bir şekilde yazılması gerekir... (s. 21-22).

Müellif, kitabının başlangıcında yukarıda geçtiği üzere yazış amacını aktararak başlamıştır. Daha sonra Sultan Baybars'ın künyesini aktarıp özet şekilde bir memlûk olarak Eyyübî hizmetine girmesinden bahsetmiştir. Buradan itibaren ise Baybars'ın gözüyle ve kaderci bir anlayışla Eyyübî Devleti'nin sükûtunu yine özet olarak ele almıştır. Müellif Baybars merkezli anlatımına devam etmiş ve Memlûkler Devleti kurulduktan itibaren onun Suriye'ye ilticasına ve burada yaşadığı sıkıntılara değinmiştir. Ayn Câlût Savaşı'na katılan İbn Abdüzzâhir, burada galibiyetin Baybars eliyle geldiğini belirtip akabinde tahta giden yolda biyografisini kaleme aldığı kahramanın fiillerini mantık zeminine oturtmaya çalışarak aktarmıştır.

Baybars'ın tahta çıkmasının ardından ise İbn Abdüzzâhir siyasî tarihe ara verip sultanın cesaretini, hoşgörüsü ve sabrını, cömertliği ve ihsanlarını, adaletini, dürüstlüğünü, iyi davranışlarını ve vefasını örnekleriyle aktardığı bir ara bölüm kaleme almıştır. Buradan itibaren ise çok da belirgin olmayan kronolojik bir sıralama ile dönemin olaylarını ve sultanın icraatlarını ayrıntılı bir şekilde anlatmaya devam etmiştir. Biyografi, sultanın bütün dönemini ihtiva etmekle beraber 1277 yılında ölümünden sonra naaşının Dimaşk Kalesi'nden Zâhiriyye Medresesi'ne taşınması ile nihayete ermektedir.

İbn Abdüzzâhir, anlatımında her fırsatta sultanı yüceltmiş ve sonucu makbul pek çok olayı onun fiilerine bağlamıştır. Âlim bir kişi olması sebebiyle de çokça ayet, hadis ve şiir kullanmıştır. Kullanılan ayet, hadis ve şiirler ile olaylar, ilahî bir sebep yahut sonuca bağlanmış ve Baybars bunlarla yüceltilmiştir. Bazı yerlerde ise yine sultanı yüceltmek adına kıyaslama ve

¹ İbn Abdüzzâhir hakkında tfs. için bkz. İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzu'z-Zâhir fî Sîreti Melik ez-Zâhir*, thk. Abdülazîz el-Huveytir, Riyad 1976, s. 5-15 (nâşirin girişi); Fatih Yahya Ayaz, *Memlûklerde Tarih ve Tarihçiler*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2020, s. 66-71; Asri Çubukçu, “İbn Abdüzzâhir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIX, 289-291.

meteforlar kullanılmıştır. Müellif tarafından olayların yakından anlatılması, arşiv belgelerinin çokça kullanılması ve kaynaklara pek yansımayan harcama ve vergi miktarlarının zaman zaman zikredilmesi, eseri dönemi için eşsiz kılmaktadır.

Eser, dilimize Prof. Dr. Aydın Usta'nın çevirisi ile kazandırılmıştır. Tercüme yapılan döneme hâkim bir uzman olması, olası hatalarının önüne geçmiş ve çevirinin kalitesini arttırmıştır. Çevirmen tarafından tercümede Abdülazîz el-Huveytî tarafından yapılan ve Riyad'da 1976 yılında yayımlanan neşir kullanılmıştır.

Çevirmen, tercüme önsöz ve sırasıyla yazar tanıtımı ile Sultan Baybars'a kadar olan Müslüman-Haçlı mücadelelerini özetlediği bölümler ile başlamıştır. Akabinde kitabın çevirisi, kendi adı ile verilmiştir. Tercümeden sonra da bir bibliyografya ve fotoğraflar bölümü eklenmiştir. Tercüme kitapta yer alan 32 görselin 30'unu barındıran bölümde Sultan Baybars ve dönemi ile ilgili geneli kale olmak üzere fotoğraflara yer verilmiştir. Çevirmen tercümede okuyucuyu boğmamak ve metni zor bir hale getirmemek adına fazla dipnot vermemiş; istilâh kelimelerin açıklanması, ayet ve hadislerin künyelerinin verilmesi ve bazı şehirlerinin konumlarının tarifi ile ilgili dipnotlara yer vermekle iktifa etmiştir. Ayrıca eserde verilen tarihleri, Türk Tarih Kurumu'nun sitesinde yer alan işlevsel kılavuz ile karşılaştırmış; eşleşmeyen durumları dipnotlar ile belirtmiştir. Yine yukarıda belirtilen Arapça neşrin sayfaları da tercümede belli edilmiştir. Çevirmen diğer tercümelerinde de olduğu gibi metot olarak metinde yer alan şiirleri tercüme eklememiştir.

Tercümede içindekiler kısmının sadece çevirenin eklediği bölümleri ihtiva etmesi ve bunun yanında çeviri metindeki başlıkları kapsamaması büyük bir eksiklik olarak durmaktadır. Zira kitabın 21 ile 342. sayfaları arasında kalan tercümede hedeflenen yeri bulmak ancak kronolojik takip ile mümkün olmaktadır. Yine eserin sonuna dizin eklenmemesi yukarıda sözü edilen zorluğu güçlendirmektedir.

Sonuç olarak Türk ve İslâm tarihinin bu seçkin kahramanının hayatını ve dönemini anlatan söz konusu eserin dilimize çevrilmesi ortaçağ tarihçiliği için büyük bir katkı olmuştur. Çevirenin, kendi dilinde ağır ve sanatlı yazılan biyografîyi dilimize sade ve özenli bir şekilde aktarması, sadece tarih araştırmacılarının değil aynı zamanda alana ve Baybars'a merak duyan tüm kişilerin rahat bir şekilde okuyup anlamasına olanak tanımıştır. İbn Abdüzzâhir yazmış olduğu bu biyografi ile asırlar sonra dahi insanlara Sultan Baybars'ın hayatına ve dönemine canlı bir şekilde tanıklık etme imkânı sunmuştur. Yapılan bu çeviri ile de söz konusu imkân tüm ilgililerin önüne serilmiştir.